

YAHUDİLİK

1978 (doktora tezi, 1984), Utrecht Universiteit; L. Nemoi, *Karaite Anthology*, New Haven 1987; *Christian Hebraism: The Study of Jewish Culture by Christian Scholars in Medieval and Early Modern Times* (ed. C. Berlin – A. L. Katzen), Cambridge 1988; N. Rakover, *The Multi-Language Bibliography of Jewish Law*, Jerusalem 1990; G. Boccaccini, *Middle Judaism: Jewish Thought, 300 B.C.E to 200 C.E.*, Minneapolis 1991; C. Cutter – M. Oppenheim, *Judaica Reference Sources: A Selective, Annotated Bibliographic Guide*, Alaska 1993; *Feminist Perspectives on Jewish Studies* (ed. L. Davidman – Shelly Tenenbaum), New Haven-London 1994; P. Mendes-Flohr – J. Reinharz, *The Jew in the Modern World: A Documentary History*, Oxford 1995; *Muslim Authors on Jews and Judaism: The Jews among their Muslim Neighbours* (ed. H. Lazarus-Yafeh), Jerusalem 1996; L. H. Feldman, *Studies in Hellenistic Judaism*, Leiden 1996; *Jewish Studies at the Turn of the Twentieth Century* (ed. J. T. Borras – A. Sáenz-Badillos), Leiden 1999, I-II; Hakan Alkan, *500 Yıllık Serüven: Belgelerle Türkiye Yahudileri*, Ankara 2000; H. W. Basser, *Studies in Exegesis: Christian Critiques of Jewish Law and Rabbinic Responses 70-300 C.E.*, Leiden 2000; C. F. Baker – M. Polliack, *Arabic and Judeo-Arabic Manuscripts in the Cambridge Geniza Collections*, Arabic Old Series (T-S Ar. 1a-54), Cambridge 2001; D. H. Frank – O. Leaman, *The Cambridge Companion to Medieval Jewish Philosophy*, New York 2003; R. Albertz, *Israel in Exile: The History and Literature of the Sixth Century B.C.E.* (trc. D. Green), Atlanta 2003; *Karaite Judaism, A Guide to Its History and Literary Sources* (ed. M. Polliack), Leiden 2003; S. A. Stein, *Making Jews Modern: The Yiddish and Ladino Press in the Russian and Ottoman Empires*, Bloomington 2004; Rifat N. Bali, *Türkiye’de Yaşayanmış Yahudilikle İlgili Kitap, Tez ve Makaleler Bibliyografyası: 1923-2003* (A Bibliography of Books, Theses and Articles Published in Turkey Concerning Judaism: 1923-2003), İstanbul 2004; N. Roemer, *Jewish Scholarship and Culture in Nineteenth-Century Germany: Between History and Faith*, Madison 2005; C. Manekin, *Medieval Jewish Philosophical Writings*, New York 2007; M. L. Morgan – P. E. Gordon, *The Cambridge Companion to Modern Jewish Philosophy*, New York 2007; L. L. Grabbe, *A History of the Jews and Judaism in the Second Temple Period*, New York 2008, I-II; Nuh Arslantaş, *İslâm Dünyasında İktisadî ve İlmî Hayatta Yahudiler*, İstanbul 2009; A. Neubauer, “Post-Biblical Bibliography, 1888-9”, *The Jewish Quarterly Review*, II/2 (1890), s. 191-204; E. N. Adler, “The Persian Jews: Their Books and Their Ritual”, a.e., X/4 (1898), s. 584-625; G. F. Moore, “Christian Writers on Judaism”, *Harvard Theological Review*, XIV/3 (1921), s. 197-254; M. C. Boyce – B. V. Smith, “Annotated Bibliography on Jewish-Christian Relations”, *Religious Education*, I/4 (1996), s. 600-620; A. S. Halkin, “Judeo-Arabic Literature”, *Encyclopaedia Judaica*, Detroit 2007, XI, 530-538; G. Lazard v.dğr., “Judeo-Persian”, a.e., XI, 548-559; *Judaic Responsa: Bar Ilan University Responsa-Global Jewish Database* (www.biu.ac.il/jh/Responsa/).

SALİME LEYLA GÜRKÂN

YAHYÂ

(يحيى)

Kur'an'da adı geçen,
İsrâiloğulları'na gönderilen
bir peygamber.

Hristiyanlık'ta Vaftizci Yahyâ (John the Baptist, Jean-Baptist) ismiyle bilinir. İslâmî kaynaklardaki adıyla Yahyâ, Zekerîyyâ'nın oğlu olup annesi Hz. Meryem'in teyzesidir. Yahyâ isminin Batı dillerindeki karşılığı olan Jean'ın (John) aslı “Yehova lutfetti” anlamına gelen İbrânîce Yôhânân'dır; bu isim Grekçe'ye Ioannes, Latince'ye Ioannes şeklinde geçmiştir (DB, III/2, s. 1153, 1591). İslâm kaynaklarına göre yahyâ kelimesi “yaşamak” anlamındaki hayât kökünden türemiştir. Bu isim Yahyâ'nın faziletli yaşayışı, annesinin kısırlığını giderip doğurganlığını canlandırması, kalbinin iman ve ihlâsla canlılık kazanması, Allah'ın onu itaatle diri tutması, şehidlerin hep diri kalması ve onun şehid olması sebebiyle “o yaşayacak” anlamında kendisine Allah tarafından verilmiştir (Sa'lebî, s. 374; Jeffery, s. 290). Bir başka yoruma göre Allah, Zekerîyyâ'nın ve eşinin yaşlılıklarında doğan bu çocuğa yaşayacağı konusunda kalplerini mutmain etmek için bu adı koymuştur (Fîrûzâbâdî, VI, 94).

Yahyâ'nın ve onun takipçilerinin yaşayışı ve öğretisiyle ilgili olarak İncil ve Kur'an'daki bilgiler dışında geriye herhangi bir yazılı kaynak kalmamıştır. Bu sebeple Yahyâ'ya dair bilgiler -onunla ilgili tarihsel bilgiler değiştirilerek- onu İsa'nın müjdecisi ve sahip bulunduğu tanrısal niteliği ilk farkedene kişi konumuna koyan (Elliott, s. 18), kanonik olan ve olmayan İnciller'e (Markos, Matta, Luka, Yuhanna ve Tomas [Thomas]) ve Kur'an-ı Kerim'e dayanmaktadır. Bunun dışında Josephus'un *Jewish Antiquities* adlı eseriyle Sâbîi kutsal yazılarından Ginza'da ve *Yahyâ'nın Kitabı*'nda da ona dair bazı bilgiler yer almaktadır. Bu bilgilerden Yahyâ'nın öğretisinin önemli noktasını hangi ilkelerin teşkil ettiğini öğrenmek mümkündür.

Herod Antipas'ın Galile ve Perea, Pontus Pilatus'un Yahuda ve Sâmiriye bölgelerini yönettiği, Kefas'ın Kudüs'te başkâhîlik yaptığı dönemde “vaftizci” sıfatıyla tanınan Yahyâ adlı bir kişi halkın dikkatini çeker. Babasının adı Zekerîyyâ, annesinin adı Elizabet (İbrânîce'de Elişeba, İslâmî kaynaklarda İşâ / İşbâ) olan bu kişi, Ürdün'ün kırsal kesiminde ve güneyde Öludeniz sını-

rındaki bölgede kendisine Allah tarafından peygamberlik verildiğini ileri sürer. Yahudilik'te kendilerini mâbed hizmetine adanmış din adamı sınıfına (kohen / kâhin) mensup bir aile içinde dünyaya gelen Yahyâ, mâbed hizmetini üstlenmek yerine mensup bulunduğu sınıfı terkederek zühd hayatı sürmek için Ürdün nehrinin çevrelediği çöle çekilir. Kaynaklarda Yahyâ'nın çekirge ve yaban balı yiyerek hayatını sürdürdüğü, deve tüyünden elbise giydiği ve belinde deri kemer taşıdığı rivayet edilir (Markos, 1/6; Matta, 3/4). Yahyâ'nın bu giyim tarzıyla, Ahd-i Atık'ın Zekarya kitabında (13/4) ifade edilen geleneksel peygamber giyimini benimseyerek peygamberliğini şeklen de halka göstermek istediği belirtilir. Onun bu giyimi II. Krallar'da yer aldığı üzere (1/8) İlyâ'nın giyim biçimine daha çok benzemektedir. Nitekim o dönemde bazı kişiler Yahyâ'nın geri dönen İlyâ olduğunu iddia etmişlerdir. Luka İncili'nde anlatılan doğumu ve Markos ile Matta İncilleri'nde anlatılan ölümü dışında Yahyâ'nın hayat hikâyesini İncil rivayetlerine dayanarak ortaya koymak mümkün değildir. Meselâ Yahyâ gerçekten İsa'yı vaftiz etmiş midir? Bu soruya Matta ve Markos'ta verilen cevap olumlu iken Luka'da olumsuzdur. Yuhanna İncili'nde Yahyâ ile İsa'nın aynı zaman diliminde peygamberlik yaptıkları kaydedilirken Markos, Matta ve Luka İncilleri'nde İsa'nın, Yahyâ'nın yakalanıp hapsedilmesinden sonra tebliğ faaliyetine başladığı ifade edilmektedir.

Ayasofya'nın galeri duvarındaki Vaftizci Yahyâ tasviri – İstanbul

Yahyâ'nın mensup olduğu yahudi toplumu bazı gruplara ayrılmıştı ve gruplardan üçü diğerlerine göre daha çok belirdi. Bunlar Kudüs'teki kutsal mâbedin yönetimini, yahudi ekonomisini elinde tutan ve yahudi seçkinlerinden meydana gelen Sadûkiler, yahudi şeriatına sıkı sıkıya bağlı olan ve hem Tevrat'ı hem onun yorumu niteliğindeki sözlü yahudi geleneğini öğreterek aynı zamanda günlük yaşamlarına uygulamaya çalışan, orta sınıfı teşkil eden Ferisiler ve Roma'nın Filistin bölgesini işgali sırasında manastır hayatı sürmek için Ölüdeniz bölgesine çekilen münzevilerin oluşturduğu Esseniler'dir. Yahyâ'nın, içinde yer aldığı grup kaynaklarda zikredilmese de onun yaşam ve giyim tarzıyla Esseniler'e benzediği, hatta başlangıçta bir Essenî olduğu ileri sürülmektedir. 1947'de Ölüdeniz / Kumran vadisinde bulunan ve Ölüdeniz / Kumran metinleri diye bilinen yazmaların çözülmesinden sonra bazı araştırmacılar, Yahyâ'nın Essenî olabileceğini daha yüksek bir ihtimal olarak dile getirmeye başlamışlardır. Yahyâ'nın Ölüdeniz bölgesinin yakınlarında tebliğ faaliyetinde bulunduğu, Esseniler gibi kıyamet gününün çok yaklaştığına inandığı ve İşıya'da ifade edildiği gibi (40/3) çölde Tanrı'nın iradesini hâkim kılacak bir düzeni tesis etme yolunu aradığı aşîkârdır. Fakat Yahyâ ile Esseniler arasında kıyamet günü konusunda insanları uyarma, onları tövbe etmeye çağırma, suya dalıp çıkma şeklinde vaftiz uygulamasına yer verme, Yahudilik'teki din adamı sınıfını ve diğer yahudi otoritelerini kınama, insanları sade bir hayat yaşamaya teşvik etme gibi hususlarda benzerlikler bulunmasına rağmen aralarında ciddi farklılıklar da vardır. Meselâ Esseniler'in aksine Yahyâ, öğretilerini dinleyip vaftiz olmak için yanına gelenlerden yerleşik bir cemaat tesis etmemişti. Ayrıca Esseniler gibi ayrılıkçı değil kapsayıcı ve bütün yahudi toplumuna hitap eden bir kişilikti. Bir diğer önemli fark da Esseniler gibi günlük veya haftalık vaftiz yerine insanları hayatta sadece bir defa vaftize çağırmasıdır. Zira Yahyâ'nın vaftizi fiziksel temizlikten çok ebedî kurtuluşun kendisine bağlandığı, günahların affının sembolik bir göstergesiydi. Yine Yahyâ, Esseniler gibi beyaz elbise giymiyor, deve tüyünden entariyi tercih ediyordu.

Hristiyan anlayışında İsa'nın teyzesinin oğlu ve vaftizcisi olan, onun geleceğini müjdeleyen ve milâttan sonra 27 yılında tebliğe başlayan Yahyâ'nın öğretisi insanların günahlarından tövbe ederek kıyamet gü-

nüne, Tanrı'nın krallığına hazır hale gelmeye ve Ürdün nehrinde vaftiz olmaya çağırılması şeklinde özetlenebilir. Yahyâ, yanına gelen kişileri bizzat kendisi Ürdün nehrinde vaftiz ediyordu. Vaftiz uygulamasının bir akarsuda suya dalıp çıkma şeklinde olduğu düşünüldüğünde aslında Yahyâ'nın da bir yahudi peygamberi sıfatıyla Yahudilik'te mevcut bir uygulamayı devam ettirdiği söylenebilir. Ancak o vaftize sembolik bir anlam yüklemiştir. Buna göre vaftiz kişileri her türlü mânevî kirden arındırır ve Tanrı'nın affına vesile teşkil eder. Bu anlamıyla Yahyâ'nın vaftizi, Kudüs'teki mâbed yapılanmasına ve bu yapılanmayı ellerinde tutan aristokrat yahudi sınıfına bir meydan okuma niteliği taşıdığından kendisi, hem aristokrat yahudilerin hem de bunların iş birliği yaptığı Roma idarecilerinin ciddi tepkisini çekmişti.

İbrâhim peygamberin soyundan gelmenin (İsrâilî olmanın) kişiyi kurtuluşa ulaştırdığı şeklindeki yahudi iddiasını şiddetle reddeden Yahyâ, her yahudi bireyin öncelikle ferdi olarak tövbe edip Ürdün nehrinde vaftiz olması gerektiğini vurgulamıştır. Böylece Yahudilik'teki "seçilmişlik / seçkin millet" anlayışına karşı çıkmış, Tanrı katında hiçbir kişinin veya milletin doğrudan kurtuluşu hak etmediğini, kurtuluşun ancak Tanrı'nın iradesine uygun bir yaşam sürmekle elde edilebileceğini söylemiştir. Bir ahlâk muallimi diye nitelenen Yahyâ'nın Luka İncili'nde belirtildiği üzere kendisine soru soranlara verdiği cevaplar da onun öğretisini özetlemektedir. Halk Yahyâ'ya, "Biz ne yapalım?" diye sormuş, Yahyâ da, "İki gömleği olan birini gömleği olmayana versin; yiyeceği olan da bunu hiç yiyeceği olmayanla paylaşsın" cevabını vermiştir. Bazı vergi memurları vaftiz olmaya gelerek Yahyâ'ya, "Muallim, ya biz ne yapalım?" diye sorunca onların sorularını da, "Size emredilenden daha çok vergi almayın" şeklinde cevaplandırmıştır. Askerler de, "Peki biz ne yapalım?" diye sormuş, o da şöyle cevap vermiştir: "Kaba kuvvetle ya da haksız suçlamalarla kimseden para almayın, ücretinizle yetinin" (Luka, 3/ 10-14). Tövbe ve vaftiz uygulamasıyla Yahyâ, sıradan halk ile vergi toplayıcılarını ve fahişeler gibi toplumda günahkâr kabul edilenleri yahudi şeriatını tizlikle yerine getirme şartı aramadan Tanrı'nın iradesine uygun bir hayat sürmeye yöneltmiş (Matta, 21/32), böylece İsa Mesih'in övgüsünü kazanmıştır. Yahyâ'nın bir diğer önemli görevi de kendisinden sonra gelecek peygamberi müjdelemektir ve bunu, "Benden sonra benden daha güç-

lü olan geliyor ..." şeklinde ifade etmiştir (Markos, 1/7; Luka, 3/16; Matta, 3/11). Yine Yahyâ, "Ben su ile vaftiz ediyorum, o sizi kutsal ruhla vaftiz edecek" demiştir (Markos, 1/8).

Yahyâ'nın öğretisi, aslında yahudi kutsal metinlerinde yer alan geçmiş İsrâil peygamberlerine ait öğretinin bir tekrarı ve devamı mahiyetindedir. Onun diğer İsrâil peygamberlerinden farkı yaklaşan kıyamet gününe vurgu yapması, insanları o güne hazırlıklı olmaya davet etmesi, bundan dolayı da genelde "apokaliptik bir elçi-vâiz" diye nitelendirilmesidir. Esasen Yahyâ ile İsa'nın öğretileri birbirine benzer. İkisi arasındaki fark Yahyâ'nın zâhidane bir hayatı tercih etmesine karşılık İsa'nın köy köy dolaşıp tebliğ faaliyetinde bulunmasıdır (Matta, 11/18-19). Kaynaklarda, Yahyâ'nın öğretisinin başarısı ve toplumda bu öğretiyi benimseyen kişilerin sayısı ile ilgili olumlu bilgiler yer almaz. Bunun muhtemel sebebi, Yahyâ hakkında bilgi veren hristiyan kaynaklarında onun İsa Mesih'in gelişinin hazırlayıcısı olarak görülmesi ve bundan dolayı öğretisinin İsa'dan bağımsız bir değer taşımadığının vurgulanmak istenmesidir. Bu durumda hristiyan kutsal kitaplarında yer alan Yahyâ'ya dair bilgilerin değiştirildiği söylenebilir. Eğer iddia edildiği gibi Yahyâ'nın tebliğinin toplumda etkili olmadığı kabul edilirse o takdirde bölge yöneticisi Herod'un onu neden idam ettirdiği sorusu akla gelir. Aslında Yahyâ'nın tebliği neticesinde etrafında bir kalabalığın toplanmaya başlaması dönemin idarecilerini rahatsız etmiş olmalıdır. Nitekim Galile ve Perea bölgesinin yöneticisi Herod Antipas'ın, Yahyâ'nın bu tebliğinden rahatsızlık duyması yanında Nabat Kralı IV. Aretas'ın kızı olan hanımını boşayarak yahudi hukukuna göre meşrû sayılmayan, kardeşinin hanımı Herodias ile evlenmesinin Yahyâ tarafından eleştirilmesi onun öfkelerini iyice arttırmış, Yahyâ'yı tutuklatıp hapse attırmış, daha sonra da başını kestirmek suretiyle idam ettirmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de Yahyâ'nın tarihsel kimliğinden ziyade onun dünyaya gelişi ve şahsiyeti üzerinde durulmaktadır. Âl-i İmrân ve Meryem sûrelerinde, Zekeriyâ'nın Allah'tan kendisinden sonra mâbede hizmet edecek bir yardımcı vermesini istemesi üzerine kendisinin çok yaşlı, hanımının da kısır olmasına rağmen meleklerin ona adı Yahyâ olacak bir oğul müjdelediği ve bu ismin daha önce hiç kimseye verilmeyeceği bildirilmekte, Yahyâ doğup bü-

YAHYÂ

yüdüğünde kendisine, “İlâhî tebliğ sım-sıkı sarıl” diye öğüt verilerek peygamber olarak görevlendirildiği ifade edilmektedir. Kur’an’da ayrıca Yahyâ’ya daha küçük bir çocukken hikmet, kalp yumuşaklığı ve safiyet ihsan edildiği, onun Allah’tan sakınan, annesine ve babasına karşı iyi davranan bir kişi olduğu belirtilmektedir (Âl-i İmrân 3/38-41; Meryem 19/2-15). Hadislerde ise Resûlullah’ın mi’rac esnasında Yahyâ ile ikinci kat semada karşılaştığı (Bu-hârî, “Bed’ü’l-halk”, 6, “Enbiyâ”, 43, “Menâkıbü’l-enşâr”, 42; Müslim, “İmân”, 259, 264; *Müsned*, II, 148; IV, 207), Allah’ın Yahyâ’ya kendisine şirk koşturmak, namaz kılmak, oruç tutmak, sadaka vermek ve Allah’ı zikretmekten ibaret beş şey emrettiği (Tirmizî, “Edeb”, 78; *Müsned*, IV, 130, 202), Yahyâ’dan başka herkesin hata işlediği veya hataya çok yaklaştığı (*Müsned*, I, 292, 295, 301) bildirilmektedir. Ayrıca İslâmî kaynaklarda Kâ’b el-Ahbâr’dan naklen Yahyâ’nın güzel yüzlü ve yumuşak huylu bir kişi olduğu aktarılır (Fîrûzâbâdî, VI, 95). Bazı kaynaklara göre, İsrâ sûresinde İsrâiloğulları’nın yeryüzünde çıkaracakları bildirilen (17/4) iki karışıklıktan ikincisi onların Yahyâ’yı öldürmeleri ve İsrâ’yı öldürmeye karar vermeleridir. Ahd-i Cedîd’de kandile benzetilen Yahyâ’nın (Yuhanna, 5/35) kol ve kafa taşı kemiklerinin Topkapı Sarayı Müzesi Mukaddes Emanetler Dairesi’nde bulunduğu ileri sürülmektedir (bk. MUKADDES EMANETLER).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 292, 295, 301; II, 148; IV, 130, 202, 207; Makdisî, *el-Bed’ ve’t-târîh*, III, 116-121; Sa’lebi, *‘Arâ’isü’l-mecâlis*, Kahire 1374/1954, s. 374-380; İbn Hazm, *el-Faşl* (Umeyre), II, 67-68; III, 164, 210, 220; IV, 22, 43; Mahbûb b. Ahmed el-Cevâlikî, *el-Mu’arreb* (nşr. F. Abdürrahîm), Dimaşk 1410/1990, s. 103; Fîrûzâbâdî, *Beşâ’iru zevî’t-temyiz* (nşr. Abdülalim et-Tahâvî), Beyrut, ts. (el-Mektebetü’l-İlmiyye), VI, 94-95; “Jean”, *DB*, III/2, s. 1153; “Johanan”, a.e., III/2, s. 1591; A. Jeffery, *The Foreign Vocabulary of the Qur’ân*, Baroda 1938, s. 290-291; Ch. H. H. Scobie, *John the Baptist*, Philadelphia 1964; W. Wink, *John the Baptist in the Gospel Tradition*, Cambridge 1968; a.mlf., “John the Baptist”, *ER*, VIII, 112-114; J. K. Elliott, *Questioning Christian Origins*, London 1982; M. J. Borg, *Jesus, A New Vision: Spirit, Culture and the Life of Discipleship*, San Francisco 1987; G. D. Newby, *The Making of the Last Prophet: A Reconstruction of the Earliest Biography of Muhammad*, Columbia 1989, s. 201-204; W. B. Tatum, *John the Baptist and Jesus*, Sonoma 1994; M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, Ankara 2004, II, 291-299; O. Betz, “Was John the Baptist an Essene?”, *Bible Review* (Washington 1990), s. 18-25; “Yahyâ”, *IA*, XIII, 342-343; A. Rippin, “Yahyâ b. Zakariyyâ”, *ET*² (İng.), XI, 249.

MAHMUT AYDIN

YAHYÂ b. ÂDEM

(یحیی بن آدم)

Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Âdem
b. Süleymân el-Kureşî
el-Ümevî el-Kûfî
(ö. 203/818)

Kur’an ve hadis âlimi.

Kûfe’de doğdu ve orada yetişti. Yetmiş yaşlarında vefat ettiğine (Zehebî, *Ma’rifetü’l-kurâ’*, I, 344; İbn Fazlullah el-Ömerî, V, 254) ve akranı Kabîsa b. Ukbe’den (d. 136/753 civarı) iki yaş büyük olduğunu bizzat söylediğine göre (Hatîb, XII, 474; Miz-zî, XXIII, 484; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VIII, 348) 133 (750-51) yılında doğmuş olmalıdır. Fars asıllı bir muhaddis olan babası Kureyşî Hâlid b. Hâlid b. Ukbe el-Ümevî’nin mevlâsıdır. Şaşılığından dolayı “el-Ah-vel” lakabıyla da anılmıştır. Kaynaklarda hayatının erken dönemleri hakkında yetim kaldığı dışında pek bilgi yoktur. Ebû Bekir b. Ayyâs ve Ali b. Hamza el-Kisâî’den kırat, Zeydiyye’nin Sâlihiyye kolunun kurucusu Hasan b. Sâlih’ten hadis okudu. Süfyân es-Sevrî, İbn Râhûye, İsrâil b. Yûnus es-Sebî, Abdullah b. Mübarek, Hammâd b. Seleme, Fudayl b. İyâz, Vekî b. Cerrâh gibi şahsiyetlerden hadis dinledi. Bazı ricâl âlimleri tarafından sika, sadûk, sebt, hüccet ve hadis ilminin önde gelen temsilcisi olarak nitelendirilmiş, Şa’bî ile kıyaslanmış, ayrıca güvenilir müfessirler arasında sayılmıştır. Ancak birkaç mu’al, müdelles ve mürsel rivayeti bulunduğu belirtilmiştir (meselâ bk. Yahyâ b. Maîn, III, 307, 346, 446; Ahmed b. Hanbel, II, 1749).

Yahyâ b. Âdem, Ebû Hanîfe’nin talebesi Ebû Yûsuf’tan fıkıh okuması ve Hasan b. Ziyâd’a övgüler düzmesi (İbnü’n-Nedîm, s. 258) sebebiyle Haneffîliğe yakınlık duyduğu izlenimi verse, ayrıca Hanbelîler tarafından sahiplenilse de (onun, “Ahmed imamımızdır” dediğine dair rivayet için bk. Hatîb, IV, 417; İbn Ebû Ya’lâ, II, 520; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, I, 73) herhangi bir mezhebe mensubiyeti bilinmemektedir (bazı Sünnî fıkıh mezheplerine mensubiyetine dair bk. *Taxation in Islam I*, trc. A. Ben Shemesh, tercüme edenin girişi, s. 2-3; *El*, IV, 1150). Çağdaşları Ebû Hanîfe, Mâlik, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel’in mezheplerinin doğuşuna şahit oldu, maiyetiyile beraber hadis halkasına katılan Ahmed b. Hanbel ile müzakereler yaptı. *Kitâbü’l-Harâc*’ında İmam Mâlik, Ebû Hanîfe ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî’nin bazı ictihad ve rivayetlerine yer vermiş (s. 25,

30, 44, 47, 111, 112, 145, 160, 164, 172), ismini anmadan Ebû Hanîfe’nin bazı fikirlerine karşı çıkmış (s. 18, 29, 31, 89, 113, 167), en azından bir defa Mâlik’in görüşüne açıkça muhalefet etmiştir. Abdullah b. İdrîs ile nebizin helâlliliğine dair tartışmasında uyguladığı delil getirme yöntemi onun cedelci yönünü yansıtır (Ebû’l-Kâsim ez-Zeccâcî, s. 137).

Telif çalışmaları yanında tedris faaliyetlerini de sürdüren Yahyâ b. Âdem, Ahmed b. Hanbel, İbn Râhûye, Ali b. Medî-nî, Ebû’l-Hasan İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekir İbn Ebû Şeybe, Yahyâ b. Maîn, Abd b. Humeyd, Halef b. Hişâm, Ahmed İbnü’l-Furât, İbnü’s-Selcî, Ebû’l-Hasan el-İclî, Müsnedî ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî gibi önemli şahsiyetlere rivayette bulunup ders verdi. Ayrıca Bağdat’a giderek ilim alış verişinde bulunduğu anlaşılmaktadır (Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, s. 223). Yahyâ, 203 yılının Rebîülevvel ayı (Eylül 818) ortalarında Dicle’nin Vâsıt yakınlarındaki kıyı kasabası Femüssil’h’ta vefat etti. Vefat tarihiyle ilgili olarak aynı yılın rebîülâhîr ayı ve 210 (825) yılı da verilmiştir. İbn Kuteybe’nin kaydettiği 103 yılı (721) (*el-Ma’ârif*, s. 516) istinsah veya baskı hatası olmalıdır. Künyesinden ve kendisinden yapılan rivayetlerin senedlerinden hareketle Zekeriyâ Hasan adlı iki oğlunun bulunduğu söylenir. Zehebî Yahya b. Âdem’i Şâfiî ve Af-fân b. Müslim ile birlikte devrinin otoriteleri arasında zikreder ve büyük müctehidlerden sayar.

Eserleri. Yahyâ b. Âdem’in günümüze ulaştığı bilinen tek eseri *Kitâbü’l-Harâc*’dır. II. (VIII.) yüzyılda İslâm kamu maliyesi düşüncesinin ortaya konmasında önemli bir yeri olan eser muhteva ve yaklaşımından hareketle değerlendirildiğinde iktisat düşüncesindeki “hadisçi” geleneğin eldeki ilk örneği olduğu görülür. Eserin yüzyıllar boyunca güçlü vezirler ve aralarında kadınların da bulunduğu (bir örnek için bk. İbn Hacer, *el-Mu’cemü’l-müfhehres*, s. 81) meşhur ulemâ tarafından okunduğunu gösteren icâzetnâmeler muhtelif nesillerden âlimler nazarındaki önemini bir işarettir. Büveyhî Veziri Ebû’l-Kâsim Ali b. Tîrâd ez-Zeynebî el-Abbâsî, Kâdiriyye tarikatının kurucusunun oğlu Abdürrezzâk b. Abdülkâdir el-Geylânî ve seçkin Hanbelî fakihî Takıyyüddin İbn Teymiyye bu icâzetnâmelerde ismi geçen şahsiyetler arasındadır (*Taxation in Islam I*, trc. A. Ben Shemesh, Goitein’in önsözü, s. IX-X; icâzetnâmeler için ayrıca bk. a.g.e., s. 17-20, 139-172; G. Vajda, “Quelques certificats de lectu-